Вестник за критика, дебати и културни удоволствия

К

Бр. 42 (53), година II, 20 декември 2019 г., 4 стр., 3 лв.

www.kweekly.bg

Последен брой!

Тост за победата!

Вестник „К“ се появи почти на шега. След като банкерът-филантроп присвои главата на вестник „Култура“, а сега нахално присвоява и целия му архив, той реши да усвои и естетическото пространство на вестника, да се намести на една чужда територия, в продължение на години създавана и облагородявана от хора, верни на кауза, различна от неговата.

Банкерът-филантроп реши, че заедно с главата на вестника, автоматически ще получи и всички активи на старото издание, ще се окаже господарят и носителят на културния авторитет, който вестникът в продължение на десетилетия е градил. Така да се каже, ще получи по наследство правото да налага онези културни йерархии, които хората, работещи в „Култура“ и за „Култура“, благодарение на капацитета и таланта си, са си извоювали. Тоест, случи се едно рейдърско овладяване на чужд символически капитал под законова форма.

Ето тогава се появи идеята за вестник „К“. Не за друго, а за да не се даде възможност на узурпаторите да се разположат на нашия терен безпрепятствено и да употребят максимално всичко, постигнато и принадлежащо на вестника.

И мисля, че успяхме. Успяхме да покажем кой е оригиналът и кой е ерзацът. Успяхме да не позволим да завземат цялата ни територия, да се наместят в нея и като едни невинни собственици от наше име да законодателстват... Тази година и половина от съществуването на „К“, разбира се, беше много мъчителна – най-вече по отношение на финансовото осигуряване на вестника. Защото банкерът-филантроп направи всичко възможно да затвори пътищата ни към институции, които биха могли да ни помогнат. Но, така или иначе, година и половина оцеляхме. И това беше време, в което доказахме как може и трябва да се прави издание за култура.

Тук умишлено пропускам всички обстоятелства, свързани с променената културна ситуация, с нечовешкото разгръщане на социалните мрежи, довело до изчезването на идеята за авторитет, за йерархия на терена на изкуствата. Защото там, на този терен, няма равни по условие, има белязани – от Бог, природа или нещо друго, знае ли човек какво... Но това е тема за друг разговор.

А при нас какво се случи? Случи се това, че, в крайна сметка, липсата на пари ни пречупи, тоест, банкерът-филантроп победи. Но, изкушавам се да мисля, че символическата победа е наша. Защото се видя разликата – между автентичността на екипа, който правеше „Култура“, по-късно „К“, и вторичността, посредствеността на обслужващия персонал на банкера-филантроп и изданието, което той произвежда.

Твърде възможно е сега, след края на вестник „К“, банкерът-филантроп да реши, че е получил чудесен коледен дар. Страхувам се обаче, че този дар ще се окаже не коледен, а данайски. И компанията узурпатори, както и той самият, скоро ще го почувстват. Такива действия, независимо от привидната им легитимност, не остават ненаказани.

А ние... ние направихме, каквото можахме. Който може повече, да заповяда. Тост за победата!

Копринка Червенкова

P. S. Вероятно на моменти езикът ми е груб, но то е заради обстоятелството, че след 1 януари няма да имам терен, на който да споделям каквото и да било, най-малко срещу банкера-филантроп. Ако съм прекалила, се извинявам. На читателите, не на него.

Тъжно е да затваряш вестник.

Спомням си последния брой на „Les lettres françaises“, вестника на Луи Арагон още от антихитлеристката борба. Заглавието на първа беше „Как умира един вестник“. Рисунки на Пикасо, Шагал, съболезнования от всякакви тогава и сега световни имена. Не беше се харесал на Съветския съюз с писанията си за Солженицин и срещу „Литературная газета“ – СССР му спря абонаментите и вестникът издъхна.

Както би казал Толстой, всеки вестник умира по своему. Още повече, когато на практика умират два вестника: две К-та, две зелени К-та, едното продължение на другото.

Неприятно е, че културният вестник на България не бе оставен – както през 1985 и 1990 г., например - да посрещне задалите се пред обществото нови предизвикателства; дори в общество без авторитети, самата история на вестника щеше да концентрира около себе си интереса към публичния дебат.

Това можеше да се случи с нови, млади хора и с пари. Вестникът бе лишен и от двете. Според мен – умишлено.

„Култура“ съвсем умишлено бе превърнат в рупор на една-единствена доминираща (но до скоро!) идеология. Както неслучайно бе оставен в ръцете на отдел „Пропаганда и агитация“.

А вестник „К“, въпреки жертвоготовността на немалко хора – приятели и напълно непознати – можа единствено да направи опит да се закрепи. Не можа.

Сбогом, читателю!

Пожелавам ти „дебати и културни удоволствия“, пожелавам ти никога да не се увличаш по официози, пожелавам ти да не се загубиш като българин из това вавилонско смешение по света.

И във всичките си действия да се ръководиш от езика на Вазов, Йовков и Радичков!

Сбогом!

Христо Буцев

ЧНГ!

Благодарим на нашите автори!

КУЛТУРА

Вестник за критика, дебати и културни удоволствия

К

www.kweekly.bg

Адрес на редакцията

1421 София, ул. *Милин камък* 14, VI етаж

e-mail: kultura@kweekly.bg

Редакционен екип

Копринка Червенкова, Геновева Димитрова, Екатерина Дочева, Людмил Веселинов, Марин Бодаков, Мая Колева, Никола Вандов, Христо Буцев

Автор на главата на вестника Кирил Златков

Издава фондация „Пространство *Култура*“ ISSN - 2603-4441

Ходене по буквите

Това е

последната ми колонка. В нея исках да пиша за прелестната книжка **„Коледата на едно дете в Уелс“** от **Дилън Томас** (превод от английски Александър Шурбанов за „Лист“), за полезните и безполезните подаръци, за Чичовците и Лелите, за църковните камбани вътре в децата, за *потайния и свят мрак*, към който момчецето отправя няколко думи, преди да заспи...

Моята дума е само една: благодаря. И винаги ще бъде само тя.

През последните 20 години Вестникът – „Култура“ и „К“ – беше за мен основен идентификационен фактор; много по-мощен от Поезията и от Университета. Всъщност, вестникът беше и Поезията, и Университетът. На 20 декември т.г. пред мен ще зейне ямата кой съм. Не че бяха лесни години. Имаше напрежения - и вътре, и вън. Имаше смях. Имаше усещане за общност, за солидарност в същата тази общност, имаше памет за неудобната истина, която ни сплотява. Имаше битки, поражения и отново победи... Имаше сродства по избор. Имаше врагове. И достатъчно лицемери. Покрай вестника се сдобих с много приятели, с много учители, щастливо предрешени като приятели. За съжаление, стана тъй, че на тези страници съдбата ме застави да напиша и не един и два некролога на приятели. Самата ми представа за поезията, благодарение на „Култура“, беше сведена до новина. До „всичко, което не искаме да се знае за вас“...

Връщам се в онзи ден преди 20 години, в който се суетя и пелтеча на ул. „Александър Батенберг“ 4 и обяснявам на Копринка Червенкова, че не съм учил журналистика – и нейната реплика, че писането се учи, но никой не може да те научи да бъдеш почтен, че най-важното е да си почтен. Видях какво е да си почтен, когато часове след назначаването на Делян Пеевски за шеф на ДАНС тя първа поиска оставката на правителството.

Протестите още не бяха станали безопасен секси лайфстайл. Видяхме какво се случи впоследствие. Да, всичко, далеч не само това, се запаща.

Помня и как проф. Зигмунт Бауман ни каза в интервю, на нас с Христо Буцев и Теодора Георгиева, че бъдещето не съществува: *То е всичко това, което вие и аз правим чрез своите избори.* Тогава изказването му ми се стори много красиво и утешително, но не съм сигурен доколко изобщо му повярвах. Но ето, всеки от нас направи своите собствени избори – и „Култура“ спира да съществува.

...В първата си колонка от „Ходене по буквите“ („Култура“, бр. 32/ 2009) съм отбелязал книгата **„Бяла приказка“** на **Александър Геров**. И съм цитирал: *Когато някой приятел идвал при него на гости, той му давал на тръгване поредното свое писмо до мъртвата си жена, за да го пусне в някоя пощенска кутия. На плика нямало марка, нямало град, пощенски код, улица, номер, нямало никакъв адрес.* Аз, разбира се, изобщо не съм Геров, нито читателите са „мъртвата ми жена“...

Само пощенската ми кутия вече е ненужна и разбита. Средствата за комуникация са други. Самата комуникация е друга. Останах си момчешце между 80-те и 90-те, в тях е координатната ми система. Моят либерален свят си отиде. Кой знае, сигурно ще продължа да пиша журналистика. Наум.

И смъртта ще остане без царство! Лека нощ.

Марин Бодаков

Косъмче от четка

Вестник „К“

живя кратко, но достойно. Това беше единствената истински независима медия в България. Вестникът не зависеше нито от политическата власт в страната, нито от опозицията, нито от олигархията, нито от родните и чужди фондации, а единствено от професионализма, етиката и вкуса на своите редактори и от финансовата подкрепа на своите читатели и приятели. Тази подкрепа беше недостатъчна, защото хората, които имат нужда от подобна медия в страната, се оказаха твърде малко. Едва няколко хиляди. Повечето от тях са хора, пряко ангажирани със създаването на т.нар. „висока“ култура: писатели, преводачи, театрални и кинорежисьори, архитекти, музиканти, художници, университетски преподаватели... Един малък елит, който едновременно четеше и пишеше във вестника. Този елит беше свързан с вестник „Култура“ и остана лоялен на неговия редакционен екип, който създаде вестник „К“.

Краят на „К“ е знак за отдавна започналия залез на една идея за културата, в която индивидът и общественото намират своята същинска цел и реализация. Тази култура е надполитическа, но същевременно е немислима без либералните политически ценности. Тя признава йерархията и авторитета, но без да ги абсолютизира, подлагайки ги периодично на критическа проверка. Тя е светска, но не изключва религиозната перспектива на съществуването. Със сигурност обаче е антиклерикална. Това е култура, която цени високо индивидуалния глас и различието и същевременно търси консенсуса, но един свободен консенсус. Точно затова изкуството е в центъра на тази култура, защото свободният, надполитическият консенсус е консенсусът на естетическия вкус. Тази модерна идея за културата има своята история и в нея епохата на европейския романтизъм има централно значение.

Тази идея днес се споделя от малцина. Не само в българското общество. Богатството на западните общества ни пречи да видим, че тя е в остра криза и там. В епохата на виртуалния капитализъм свободата не се мисли като творческо себеосъществяване в създаването и разбирането на изкуството и културата, а в утвърждаването на аза „такъв, какъвто е“, както ни призовава масовата култура. Азът „такъв, какъвто е“ е празнота или проекция на самата тази масова култура. Подобно себеутвърждаване не изисква никакви усилия и затова е приемливо за всеки. Социалните мрежи се оказаха невероятен усилвател на това себеутвърждаване на празнотата, въпреки че в началото на появата им имаше надежди, че те могат да стимулират дори обикновените хора да се превърнат в творци на самите себе си във виртуалния свят.

Освен консумацията, има и едно друго себеосъществяване на празнотата, което изглежда различно, защото за него наистина са необходими огромни усилия, но всъщност не е. Става въпрос за властта – политическа или финансова. Този тип „творчество“ по нещо прилича на творчеството в обичайния смисъл на думата, но същевременно е неговото отрицание. Както художникът трябва да подчини материала си, така и човекът на властта и парите трябва да подчини своя. Само че неговият материал са другите. Ако в изкуството подчиняването на материала е необходимо, за да може смисълът да стане достъпен, властта над другите няма друга цел, освен самата себе си. В миналото властта, дори чудовищната власт, е имала някаква трансцендентна проекция. Днес тя сочи само себе си, т.е. нищото.

Комунистическата власт (а по-късно и демократичната) ценеше и цени йерархията в тази идея за култура, стремежа към консенсус и надпартийния ѝ характер, защото погрешно ги разбираше като съгласие с официалния вкус и безкритичност към властта. Гражданите от своя страна виждаха в нея сигурен достъп до сигурен смисъл, който даваше почти трансцедентна утеха в безсмислието на онези години, но и високо социално положение, каквото без съмнение имаха хората на изкуството и културата тогава. Когато по-късно стана ясно, че тази идея за култура е едновременно критична към властта, разлюляваща сигурните смисли, а след падането на режима и социално непрестижна, тя беше изоставена и от властта, и от гражданите, а и от много хора на културата.

Посткомунистическата консуматорска култура не и остави голям избор: щастливите (от Хъксли) роби или циничните господари. Идеята за културата, която вестник „К“ олицетворяваше, изискваше усилия и призоваваше към носене на отговорност, т.е. пречи на щастието и не дава власт, а дори напротив - демаскира празнотата на властта, без обаче да призовава към революционна анархия. Затова тя е мразена както от щастливите роби, така и от циничните господари. Но тя е мразена и от революционно настроените активисти, интелектуалци и артисти, които се отнасят с подозрение към идеята за йерархията, авторитета и свободния естетически консенсус в нея. Така тази идея за култура постепенно се оказа в ничията земя между тях.

Може ли да се измъкне от там? Със сигурност това няма да стане, ако настоява на елитаризма си, ако застине в снобската поза или разчита на декадентския си чар. Засега е по-добре да приеме поражението си и отново да провери идеята си за човека, без да се страхува от всички трансхуманистични пророчества.

Кирил Василев

Петък рано сутрин

Обичах

да правя това през седмицата – да събираме телевизия! Това са скучни занимания, скуката понякога е удоволствие. Размествах предаванията, подреждах ги, архивирах повтарящите се диалози, лица, кризи и катастрофи. Всекидневни файлове със свалени разговори между хора, които си говорят само през екрана... Какво ли ще се случи, ако слобя тези диалози? Дали ще стане поредният скучен разговор в ефир?

Нямам си манифест на гледането, имах само суров материал. Веднъж вече се разделях с хората, които четяха за телевизия във вестник „Култура“, вместо да гледат телевизия. Затова тоя път ще оставя раздялата настрани. Вестник „К“ беше нещо друго. Беше усещане за това, че си станал нечий телевизор. Усещах взиранието.

Илюзията, че всяко ново изобретение е по-вечно, е скучно повтаряща се. Докато пишех колонките си през последната година, непрекъснато чувах едно специфично дигитално тюхкане. Колкото повече „дигиталността“ е смятана за природа на медиите, толкова повече се тюхкаме какво да правим с нея, как да я живеем. Подкастове ли да правим, че да спасим радиото, „рутина“ ли да спретнем във видеоплатформите, плащайки за пост-телевизионен пост-театър по постнеслучилата се обществена пост-БНТ? Вестниците ли да спасяваме от дивашките пламъци на дигиталния обрат...

Нищо няма нужда от спасение! Всичко си е на мястото, само имаме нужда да се тюхкаме за нещо, иначе ще ни е скучно. Удоволствие е да се наблюдава редуването на цикли с човешка скука.

От тия редове в „К“ се роди желанието ми да изследвам нещо много специално: мечтая си един ден да открия датата, на която телевизията стана скучна!

Телевизията не е възникнала като скучна. Сега я мисля за досадна и отегчаваща. Постепенно започнах да търся кога се сменят погледите към нея.

В развитието на телевизията се редуват зуумването и панорамният поглед; редуват се средствата, които създават усещането, че докосваш гледаното в близките планове, и усещането, че се губиш в кадрите с панорамни снимки и перспективата.

„Нетфликс“ се връща към кавърите на уестърни. Уестърнът е бил най-добрият жанр за експерименти с техническите постижения, мамещи въображението, което трябва да спаси кинофилма от телевизията. Сега телевизията прави опит да играе с човешкото око, връщайки го отново към епохата на синхронизираните камери и екрана, който не е плосък. След еуфорията, обзела ни от зуумващата в порните на природата техника и проследяваща всяко седящо помръдване в реалити игрите, стана за кратко скучно. Пак следва време за новите стари технически изобретения с кадрите, в които важна е играта с перспективата. Цикълът на телевизията на запис свърши, победиха компаниите, произвеждащи новото поколение техника на „живото“ предаване на действителността. После – пак запис, след това – пак от мястото на събитието...

В този цикъл от пикове на технически джаджи на битката за паметта и битката за реалното пресъздаване се върти журналистиката. Най-хубавото беше, че „К“ се четеше от телевизионните хора, чиято работа все по-трудно оценяваме. Откъде знам, че „К“ се четеше в телевизионни редакции ли?

„К“ ни служеше всяка седмица да се разминаваме спокойно с телевизионните хора в коридорите на фейсбук, изрекли текста в личните си бланкове. В телевизията *бланк* се нарича онзи кадър, в който само привидно няма нищо, защото нищото много често е черно, друг път има думи. „К“ беше като стих от ‘Paint it black’ на „Ролинг Стоунс“. Оцветявахме в черно цветната днес телевизия и вестникът позволяваше да се гледаме в очите с хората, които я правят, хората, които от телевизионери, исках да превърна в зрители на тяхната работа. Но все някой пуска монета и сменя песента.

Благодаря на „К“, че ми позволи да събирам скуките на телевизията!

Жана Попова

Тухли за фасада

През 2007

големият американски архитектурен критик (всъщност, последната жива легенда на съвременната архитектурна критика) Пол Голдбъргър изнася една от най-известните си лекции в университета в Йейл. Темата е „Да пишеш за архитектура“, а думата му е дадена от Джон Донатич, директор на Yale University Press, с въпроса „Трябва ли архитектурната критика да образова?“

Трябва, отговаря Голдбъргър. *Ако не звучеше отчайващо помпозно, бих казал, че основната роля на критиката в масовите медии е да създава по-образовани, по-критично осъзнати, по-визуално грамотни потребители на архитектура, а оттам - да повишава нуждата на обществото от добър дизайн. Ако вярвате в образованието и ако вярвате, че има някакъв начин, по който добрият дизайн може да даде на обществото по-високо качество на живот, тогава трябва също да вярвате, че това е една от причините за съществуването на дизайн критика и че е много важно архитектурната професия да не говори само на себе си.*

Разбира се, трябва да сме наясно с едно. Златните години на архитектурната критика започнаха в края на 60-те и приключиха в края на 80-те години на миналия век. Това бяха времената, когато архитектурните критици създаваха стилове и имена, когато водеха войни и печелеха битки. Времената на Ейда Луис Хъкстъбъл, първият архитектурен критик на щат в стандартна медия, която поддържа колонка в „Ню Йорк Таймс“ от 1963 до 1982, а през 1970 става и първият носител на наградата „Пулицър“ в новосъздадената категория „Критика“. И времената на самия Голдбъргър, който я наследява в „Таймс“, а след това преминава в „Ню Йоркър“.

Времената, когато архитектурната критика е силна именно защото успява да повлияе на разговора за архитектура отвъд тясната архитектурна среда, да стигне до широка аудитория, а хората в нюйоркското метро да четат в захлас поредната колонка на Майкъл Соркин във „Вилидж Войс“. И да се смеят или спорят на глас.

Наскоро дълго спорих с един познат дали архитектурната критика днес е мъртва. Силна критика в момента не съществува почти никъде по света, защото от няколко десетилетия архитектурата се е превърнала в нещо средно между тясно затворено технократско поле и пиар стархитектска медийна афера. Освен това, обществото е разделено в социални балони и не все по-малко си говорят един с друг, твърдях аз. Не е вярно, твърдеше той, просто не е вярно. Критиката днес може да е мъртва, но глад за такава има. И днес обществото има нужда от всякаква силна критика, включително архитектурна.

Архитектурата обаче е малко по-различна област от всичко онова, което обикновено е предмет на оперативната критика. Човек може да избира музиката, която да слуша, филмите, които да гледа, книгите, които да чете, театралните постановки, на които да отиде или не. Но архитектурата е незаобиколима, навсякъде около нас. Живеейки в урбанизирана среда, живеем сред архитектура, която е наложена често от сили, над които малко хора имат реален контрол. Архитектурната критика помага точно в това - да обясни тези сили и процесите, които определят средата около нас, да покаже голямата картинка през конкретния резултат - как се е стигнало дотук, защо нещо изглежда точно така, как би било иначе.

Факт е, че с края на вестник „К“ (а преди това и на вестник „Култура“) си отива единствената не тясно специализирана, а масова (макар и културно насочена) медия, която поддържаше редовна архитектурна колонка у нас и беше отгледала едно цяло поколение архитектурни критици. Говореше редовно за архитектура и провокираше архитектурни дебати извън архитектурните среди.

В днешните времена на социални балони и умиращи авторитети именно такива медии са още по-важни в ролята си да свързват „балоните“, да срещат отделните полета и да легитимират архитектурата като част от културата отвъд нейната собствена, тясно затворена технократска област. Архитектурата е обществена дейност и тя трябва да бъде разказвана увлекателно, ясно и интригуващо. За архитектура трябва да се пише и говори, още повече днес, в света на социалните медии, в които, видно е, проблемите на градската среда, културното наследство и изобщо застроения свят около нас вълнуват все повече хора.

Едно време очаквахме твърде малко от архитектурата, завършва онази своя лекция Пол Голдбъргър. *Опасявам се, че днес може да се окаже, че очакваме твърде много от нея. Архитектурата не може да лекува рак, нито слага хляба на масата ви. Тя не носи справедливост в съдебната зала, нито мир на бойното поле. Архитектурата сама не може да реши никой от нашите проблеми. Но може да направи живота ни по-смислен и по-приятен, а работата на архитектурния критик е именно това - да наблюдава, окуражава и подкрепя с всички сили този процес.*

Анета Василева

мрежа/паяжина

През 60-те

Дебор написа в „Обществото на спектакъла“, че цялата реалност е заменена със символи и знаци, които не се нуждаят [illegible] на никакъв смисъл, нито дори целят да го маскират. Те просто нямат никакво отношение към реалността.

Реалността е престанала да е от значение за нашето разбиране на живота изобщо. Това, което хората днес приемат като реалност, е просто симулакрум, само конструкт от образите, в които сме потопени непрестанно благодарение на [illegible]

През 80-те Бодриар доразви тази крайна теза в „Симулакри и симулация“, проследявайки историческото изместване [illegible] посредством знаци. Така например, в предмодерните времена реалността няма как да бъде сбъркана с имитацията си, а самите симулакри в уникалността си [illegible] Това е ерата на печата, фотографията, звукозаписа, филмите...

Водейки рубриката *мрежа/паяжина*, неведнъж съм се сблъсквала с нагласата на тази ера. Била съм дори атакувана за това, че се осмелявам да пиша как светът на знака се променя, без едно не това е темата на рубриката ми! А междувременно се случваха удивителни неща. Симулакрът се материализира и окончателно се просмуква в реалността ни. Те не просто я копираха, те я изместиха, обезсмислиха и обезцениха я. Те отвориха гигантска пробойна в нея и се изтеглиха да я потопят като кораб.

Аз бях на този кораб, разчитащ все още на материалното си тяло, на броя предадени копия, за да продължа да съществувам. Можех само да наблюдавам чудния свят на симулакрите.

Наблюдавах света на парите.

И докато у нас все още се говореше за връщане към парични икономики, светът вече се движеше към света на съществуване без пари, при който всичко се търгува с тях. Това ни най-малко не попречи на тази смяна на феномена „доктор Ружа“.

Наблюдавах света на политиката!

И докато у нас се симулираше демократизация, пишех за смяната на скъпоструващите симулакри, наречени политици, с безплатни телевизионни симулакри. Това не попречи на пътя ни към Европейския парламент и до „Иновации и младеж“.

Наблюдавах света на изкуството.

И виждах как в рекламния поток всяка претенция за уникалност и връзка с общество започва да изглежда като наивна липса на критична саморефлексия - сантиментално. В Медуза-Медия още по-шумно се заливa духовната жажда с изкуствено раздути образи, утежнени от непосилната задача да репрезентират смисъл.

Дублирах оригинала и го унищожих – това не е абстрактен девиз, не е препратка към недомлъвване у нас (защо ли?) Дебор. Това е моментът, когато дублира интелектуалната и артистичната продукция, като кандидатства за финансиране.

Но трябваше да го правя, без да вдигам „никому ненужен шум“ и без да „преча“ това да се случва.

Е, с Вестника е окончателно свършено.

Веднъж вече се простих с него, сега трябва да го направя повторно. Вероятно се очаква да изразя това, но то е все едно Сизиф да тъжи, че се е простил с камъка.

Райна Маркова

Реплика от ложата

Пиша в този

последен брой като наблюдател – театралния наблюдател на „К“. Да, отдавна се занимавам с театрална критика толкова, че някои я имат за единствения ми занаят. Аз съм обаче философ и преподавател по философия, както твърди и дипломата ми. Работа ли му е на философа да рецензира театър?

Професионалната ми специализация е диалог с философията от т.нар. Средновековие. База на всяко отделно изследване е затъването в мисъл, опредметена в купища древна книжнина. Динамично разгръщала се някога, сега тя е субект, статичен достатъчно, че да предполага многократно завръщане към себе си от разни времеви точки. Едно възможно изследователско заболяване е успиването в рутина.

За философа театърът е съблазнителен със съвършено различния си характер. Внушенията му се осъществяват в мига, който мигом прехожда. Анализът им изисква свръхконцентрация тук-и-сега. Налага пъргава реактивност на мисълта и умствена интензивност, без шанс за отлагане или по-късно прецизиране. Дотук добре, но с какво театърът да е инстанция тъкмо за философска бдителност?

Най-късно от софистите и Сократ насам философията е в сърцевината си неситуативен анализ на антропологическото, а действителният театър е по своята същина фундаментална антропология. Той е извеждане на екзистенцията в гранична ситуация така, че чрез конкретни действия (простакът ги нарича „конкретика“) екстремно проявява антропологически особеното. То именно е съществен „предмет“ на философските експертни умения (простакът ги нарича „експертиза“). И дотук добре? Добре, но само дотук.

Днешният български театър масово се отдалечава от същността на театралното. Той все по-охотно се заиграва със смешновати или сълзливи хоризонтални ситуации, гъделичкащи най-много любопитството, но не и предизвикващи познание и самопознание. Тук философският анализ е неадекватен и затова излишен. Театърът е обаче само симптоматичен феномен на процеси, формиращи съвременната българска култура и общество.

Все по-категорично тяхна императивна норма става простащината. Тя не е просто арогантност, агресивно невежество и цинизъм. Ако латинското idiota значи в широк смисъл „някой, който не познава нормите на високата култура“, простакът дейно нахомства срещу тях. Днес социо-културната структура в България се формира и регулира в щастлив брак между присъщата на масите (не само на низините) и насъщната на сега овластените („елитите“, с извинение) простащина.

Простащината не се характеризира с липса на разум. Още от късната античност се прокарва разлика между homo sapiens и homo doctus. Тя полага тези видове като две поредни нива в йерархията на земното битие (от минералите през растенията и животните – до тях).

Човекът е разумен по природа. Необходимото действие на разума осигурява рефлексивно ориентиране в околния свят. Тъй като светът застава пред човека неизменно като конкретна ситуация, ориентирането става чрез разпознаване на функциите, с които всеки и всичко участва в нея. Способността на разума да абстрахира произвежда отъждествяване на функцията (респ. функциите в обозримия набор от ситуации) с техния генератор и носител. За просто разумния човек истината на ябълката е да бъде изядена.

Простакът е рационален на това – най-висше за него – ниво. Той разпознава „значенията“, но няма как да има достъп до „смислите“. Затова не е в състояние да поеме и действителен антропологически ангажимент, обвързвайки се само с набор от хора, „позитивно функционални“ лично за него. Останалите са фира.

Ученият човек работи и с ума си – νοῦς. Умът разпознава отвъд-ситуативно – оттатък функциите, мутациите, исторически актуализираните модуси: той познава същностно. Това познавателно действие не е автоматично. То е ефект от дългосрочен труд, продължително образование и иновативно вписване в дълга интелектуална традиция.

Винаги малобройният слой от homines docti е пазителят на смислите. За обществото като цяло той става неотменно значим в периоди на системна криза и при усилията за нейното преодоляване.

Простакът не е в състояние да различи система от ситуация. Простащината, превърната в единствена културна норма, прави кризите да остават незабелязвани. В българския случай иначе спонтанният нагон към това действие е вече съзнателен. Елемент от тази програма е налагането на език, неспособен да изказва смисъл. В днешно време homo doctus няма шанс да се изказва адекватно, въпреки уж пълната свобода на словото: той не може да бъде разбиран. Казвам „уж“, защото успешно властващата простащина създава обективна илюзия за социална излишност: на неговото слово и на самия него. Произвежда се липса на „търсене“, обезсмисляща „предлагането“.

Една басня на Федър започва с „Homo doctus in se semper divitias habet“. Може се преведе като „Ученият човек винаги има богатство в себе си“ или като „Ученият човек постоянно открива богатства в себе си“. Той е в един висок смисъл на думата самостоен. Вписването му в Червената книга би било прибързано, но става публично ирелевантен. И оттук накъде?

Най-унизително е старанието да превежда словото си на езика на простащината, който той в последна сметка проговаря. Опитите за адекватно устояване в сегашната българска действителност пък стават все по-безуспешни. Вече е май по-ефективно един текст да бъде разпратен като писмо до малцината познавачи, отколкото да бъде публикуван. А за естествения стремеж към широка компетентна аудитория – дал Господ чуждоземни езици и култури.

Пред homines docti два са сякаш достойните пътища през сегашната българска публичност. И двата горчиви. Единият е да влизаме от една предрешена в друга предрешена битка, чак до „сабля на две строшена“. Другият е да сънем грижовно флага, да се строим на палубата и да потънем с чест. Появи ли се поколение, в което се усети глад за стореното от нас, все ще се намери начин да бъде откопано. Както откопавахме ние.

Многолетният ми стаж прави да се чувствам динозавър в едни или други професионални „дълги разкази“, усетът за полезно изкопаемо е обаче нов. Остава да се пита: полезно за кого?

Георги Каприев

Крешендо декрешендо

И този

вестник умря. Популярното утешение: „Една врата се затваря, друга се отваря“ в случая не върши работа. Защото си мисля, че тази, другата врата може да се окаже широко отворена към отвъдното. Но като се огледам, установявам, че това не е толкова лоша перспектива. Защото този, родният амбианс изобщо не ми създава усещане за тъга от предстоящото ми оттегляне от него. Твърде тягостен е – фалшив, лицемерен, повърхностен, кух. Среден. Евтин.

Все пак си мисля, че смъртта на един вестник като „Култура“ и неговото продължение „К“ е доста по-трагично за определена част от обществото събитие, отколкото, примерно, моята собствена. Е, не съвсем по Вапцаров, макар че, мисля си, може би и съвсем... И си го мисля, защото съм реалист и помня много факти, които ме подкрепят. За съжаление. Например, как Георги Дюлгеров съобщи, че няма да прави повече филми, защото киното, което го интересува, вече не интересува никого (у нас). И как една огромна въздишка на облекчение се разнесе така, че прокънтя и в моите уши – така де, теренът се освобождава, парите стават повече... Най-после тези, старите, да спрат да ни се навират. Впрочем, състезанието с предишните – това е друга тема.

Сега темата е за личностите и тяхното оттегляне (доброволно или принудително). Защото именно личности правиха вестник „Култура“, който после стана „К“. Различни, но все пак личности, експерти – особено в контекста, в който прецеждаха, представяха и интерпретираха стойностното във вече все по-разводнената територия на всичко, което днес наричат култура. Личности също купуваха, разгръщаха страниците на това уникално издание, четяха го с радостен интерес. Свидетел съм на това. Но и едните, и другите се оказахме малцинство, неспособно да се пребори с известните на всички обстоятелства в нашия живот, диктуван и определян от хора, чийто манталитет няма как да допусне това, което им напомня някакъв техен недостиг. А в България те държат лостове от най-различен характер – няма да ги изброявам, вече е отегчително.

Сега лайфстайл трендът марширува така, че го усещам като физическа заплаха. Ако си знаеха мястото тия, дето ми го навират в съзнанието, нямаше да е драматично. Ама те имат претенции, огромни при това. Съобщават ми, че произвеждат, пардон, „творят, създават“ стойностна култура. Че си го и мислят. Пробутват продукти на индустрията за творения на културата. Фабрикуват си ги, после си ги рекламират, накрая се опитват да ги коментират в пиар режим и така делото преуспява.

„Културата на добрите новини“ се пръкна от доста години и създава зловещо за мен усещане, че 70-80% от т. нар. българска интелигенция, че и от т. нар. интелектуален елит се чувстват най-добре в уюта на бартерните хвалби, в пространството на рекламата с колкото се може повече добавена стойност. Във финикийски знаци, естествено. Това, което се нарича изкуство, днес не е контрапункт на материалния свят. И тук „трендът“ е друг. Сега ни се съобщава, че изкуството трябва да създава материален свят. Печалбата, парите, този стремеж, древен като някои други древни професии, отново е господар на положението. Каквото правиш, трябва да го изтъргуваш добре. Иначе си аут! Морал, идеал, етика, достойнство, чест, почтеност, толерантност, лоялност - вече не е удобно някак дори да се споменават. Празни думи са вече, дори се произнасят с неудобство. Често чувам и да се извиняват, когато ги произнасят. Още по-често лъжат, когато ги употребяват – пак за да изтъргуват нещо.

Искаш ли да си „в тренда“, искаш ли да те забележат, да нямаш неприятности, да не плашиш „крехките“ творчески натури, трябва да спазваш няколко прости, много елементарни правила на поведение – да се усмихваш, да владееш критическия бон тон (нашенски патент) и да не пропускаш да употребяваш думите „гениален, световноизвестен и виртуозен“ поне по веднъж на ден. С една дума – да защитиш провинциализма на средата (в която мислиш, че живееш, а все повече само живуркаш).

Преди много години, поточно през 1935, един друг класик, само че на българската историческа наука, Петър Мутафчиев, пише: „Не от свръхкултура, за каквато може да става дума на Запад, а от истинска ***културна анемия*** с всички нейни последици е обхванат животът ни. И главно поради това се оказва той днес лишен от всякакви опори.“ Може би е добре да си спомняме от време навреме колко светли български умове са стигнали до подобни констатации през последните 120 години. Ама пак ние, малцинството, можем да ги помним. Властта и масите няма да ги помнят, защото не са ги чели. Това не обнадеждава, а само убеждава, че без един екзистенц минимум познания (дори за пред хората) общество не се образува. А когато липсва такова общество, независим вестник за култура с висока степен на критичност към политически, обществени и културни процеси съвсем не липсва.

Екатерина Дочева

Образи и безобразия

Временно

търсете вестник „К“ между редовете!

Дано не изглежда самолюбиво, че ще вляза в този текст – за втория, окончателен засега, финал на вестник „Култура“, чрез себе си. Но знаци за предстоящи медийни бедствия се появиха още преди три години в моята лъкатушеща професионална биография, когато ми се наложи, заради ПИК, да напусна СЕМ, на който бях дългогодишен председател. Не виждах как мога да се противопоставя на (цитирам се) „агресивната риторика на едноименната онлайн медиа, която лесно минава в регистрите на враждебната реч, макар и не непременно по расов, етнически или религиозен признак“. А тя беше само част от започналата публична офанзива срещу изразителите на либерални идеи в обществото, все по-често назовавани с компроматни етикети от типа на „либерасти“, „соросоиди“, „протестъри“ и пр. Тогава писах – „чувствам се прогонен“ и потърсих културно убежище във вестник „Култура“, връщайки се след близо две десетилетия на работа там. Колкото да стана свидетел как самият вестник ще се окаже жертва на същата офанзива и най-напред – в резултат на консервативна санкция – ще загуби буквите от името си с изключение на главното „К“, а сега губи и него.

Впрочем, такава развръзка бе напълно предвидима, тъй като „Култура“ е либерална емблема на български преход – мястото, което нито едно мнение не можеше да узурпира и затова всяко мнение можеше да прозвучи. Разбира се, става дума за емблема на културния либерализъм (а не в икономиката или политиката), който е ценностна система, на чийто връх е индивидът с неговите права, в продължение, конкретизация и модернизация на ренесансовия хуманизъм.

Донякъде случайно, но сякаш предвещаващо, вестник „Култура” (тогава „Народна култура”) се появява на бял свят, когато на Запад тръгва процес на либерализация в мисленето и самопреживяването на човека, постепенно преодолял ужаса от зверствата, на които Втората световна война е показала, че е способен, и върнал доверието към себе си. Но то вече не и в груповите идентичности, в масите, расите, класите, а в индивида. 1968-а ще направи следващата крачка: събитията през тази година на Запад (а според историческия контекст, и на Изток, в Прага) ценностно отъждествяват индивида с индивидуалната му свобода и мобилизират защитата ѝ. Тя се приема като негово право да бъде такъв, какъвто иска да е (ти си себе си само когато си свободен). И хората излизат на барикадите под лозунга „Забранено е да се забранява”, за да се борят за отпадането на всички принуди, независимо от естеството им – на старите над младите, на мъжете над жените, на мнозинството над малцинствата, на подобните над различните... Вестник „Култура” в българската култура от Десети ноември насам бе една неотминаваща 68-а – закъсняла медийна компенсация на исторически несъстоялата се 68-а, която реанимира достойнството на индивида след половинвековното потъпкване на правата му.

Именно на Десети ноември дойде времето, в което вестник „Култура” задаваше дневния ред на дебатите в българското общество. Течеше последното десетилетие на XX век – след падането на Берлинската стена и преди падането на двете кули в Ню Йорк. Десетилетието на победилата либерална демокрация в евроатлантическия свят, когато изглеждаше, че оттук нататък тя само ще разширява териториите си. Така и стана, но колкото повече ги разширяваше, толкова повече либералната демокрация губеше тъкмо либерализма си. За да стигнем до време, в което България има някакво място в нея, но няма никакво място в България за вестник като „Култура”. Едва ли си заслужава да спорим дали това е логично или парадоксално развитие на събитията, или кой конкретно е виновен за края на вестника, защото изходът от спора няма да промени съдбата му. А тя е, че либералните му идеи бавно, но неумолимо го свалиха от медийната сцена и той остава в личната биография на тези, които не се отказаха от тях.

Обаче рубриката на вестника за петдесетгодишнината от 1968 беше „68-а винаги престои”.

Припомням го не с отмъстителна надежда, а защото свободата, която един вестник е дал на читателите си, не изчезва с него. И защото вестник „Култура” изчезва заедно с отстъплението на културния либерализъм в Европа, но то няма как да не е временно, тъй като културният либерализъм е най-значимото достижение на християнската цивилизация през цялата ѝ история. Независимо че отрицателите му днес се смятат за по-добрите християни.

Георги Лозанов

Думи срещу думи

За втори път

се сбогуваме с вестник *Култура*. Би трябвало да е по-лесно, но всяка раздяла е драматична по своему. Този път окончателно изгубваме един от последните анклави на духовен живот в нашето общество. Можем да скърбим, но можем и да разсъдим: както върху онова, което изгубваме, така и върху това, което сме имали досега. Смъртта на вестник *Култура* не е случайност, не е просто стечение на частни или обществени обстоятелства; тя е симптом на една голяма вълна, която все повече ни залива. Колко души в България имат все още нужда от вестник като *Култура*? Каква е средната възраст на тези, които четат *Култура*, при това адекватно на начина, по който тя самата би желала да бъде прочетена? И може ли все още *Култура* да произведе раздвижване на духовете, интелектуална драма около някаква смела идея, някакво спорно твърдение? Истината е, че вестник *Култура* говореше на идиолект, който все по-малко съвременни хора разбират. Тя беше зачената във време с други потребности и други проблеми. Продължи да бъде водач на интелектуалния авангард, докато тези потребности и проблеми се превръщаха в социални събития. Щастливи са всички, които преживяха отвътре на нейните страници онова време на тревожен подем; то ще си остане единствено в техния живот. Само че историята започна да се развива много бързо, тя така препуска напред, че вече губим представа кое е повече, кое е по-малко важно. По няколко епохи вече се сменят в границите на един човешки живот. Защо тогава очакваме, че един вестник може да бъде вечен? Защо да искаме невъзможното? Поредният хюбрис би изглеждал красиво, но само ако случи на бъдеще, което да се нуждае от него в някакъв легендарен план. Такова бъдеще засега не можем да видим. Затова пък можем да кажем с компетенцията на опита, който натрупахме през изминалите десетилетия: дали пък с *Култура* не се случва точно това, което е най-добро от гледната точка на някакъв все още невидим, непредвидим в настоящето бъдещ момент? За да бъде запомнена като епоха (може би дори в легендарен план), тя трябва да си отиде точно сега и точно така – с все още вдигната глава, все още себе си – вместо да гасне бавно в продължение на години, които задълбочават пропастта между нея и потребностите на новото време. По стъпките ѝ остава споменът за едно достойно дело, за едно специално и носталгично време: когато вестник *Култура* беше не изключение, а симптом на обща култура. Много хора ще продължат да свързват спомените за нея със собствената си младежка (казвам го и в метафоричен план) отдаденост на илюзията, че обществото иска да бъде напътствано от интелектуални водачи. Че интелектът има значение. Че думите могат да правят политически събития, без да разчитат на съмнителна публична активност, която се изразява във викове от „Горе!“ до „Долу!“ и непременно „Оставка!“. А тези, които са били твърде млади, за да имат спомени от *Култура*, все някога ще изпитат усещането за липса, за празнота. И тогава нуждата от култура ще роди своя бъдещ вестник *Култура*. А може би мисля така просто защото съм писала за култура във вестник *Култура* цели двайсет и пет години...

Милена Кирова

От пръв поглед

Животът ми

бе прерязан през 2018, когато обезглавиха вестник „Култура“. За мен това беше Вестникът. Той беше моята школа, трамплин, оазис, платформа, любов. Това не беше просто единствената ми работа след НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“, а щастие – да редактирам, да пиша, да измислям, да споря, да се смея. И кауза – да се отстоява свободата, достойнството, стилът, летвата, общността. Беше ми важно и естествено всяка седмица да се доказвам и да доказвам колко важно е безкомпромисното кино – българско и чуждо. Бях неизменно нащрек да не пропусна нещо съществено. Колкото и малко да бяха читателите ни на хартия, колкото и да ни четяха в интернет, щеше ми се да са първите, узнали за истинско събитие в киното. Не ме интересуваше кой харесва и кой мрази вестника, кой ме харесва и кой ме мрази – важно беше да няма компромиси.

През 1990 отидох в редакцията на „Александър Батенберг“, където беше просторно и вехто, иновативно и кефско. Започнах на пишеща машина, бързо продължих на компютър. Дойде и интернет. Идваха автори. Имаше уникална атмосфера. Наблюдавахме рушенето на мавзолея. Заедно преживяхме 11 септември 2001 на стария телевизор в стаята на Копринка Червенкова. После ни прогониха и отидохме на „Милин камък“. Там заживяхме още по-заедно. Автори не идваха толкова често, но пък си създадохме приятелства в квартала. И пак атмосферата беше работно-радостна. След всеки фестивал, у нас или в чужбина, се завръщах в редакцията като в семейство. Когато „Култура“ си отиде, радостта секна. Остана архивът. И крехката надежда, че нещо ново ще се роди.

И Христо Буцев измисли „К“ – вестник за критика, дебати и културни удоволствия. И приятели ни подкрепиха. Благодаря им от сърце! И Копринка се нагърби с неимовернатa тежест да се грижи за новия вестник. И всички заработихме отново с каузата и удоволствието. Сами си разпространявахме вестника по книжарниците. За година и три месеца. Всъщност, последните три месеца бяха агония – и ти се иска да мислиш в перспектива, и не можеш; и планираш, и реализираш, и знаеш, че предизвестеният край наближава. Дойде. Празно ми е. Като чекмеджето на бюрото ми.

Както писах и в предишното сбогуване, една от най-любимите ми отговорности в „Култура“ и „К“ бе колонката „От пръв поглед“ – от 2000 г. до днес имам над 850. И ми се щеше днес да напиша я за „Перачницата“ на Стивън Фриърс, я за „Ирландецът“ на Мартин Скорсезе (и двата на Netflix). Но няма как. Сбогуването си е сбогуване.

Често през годините съм се обвинявала, че гледам на живота си като на репетиция, че всичко предстои. Точно сега, когато огромната част от професионалния ми път е извървян, по ирония на съдбата съм пред нов хоризонт. И ми е многострадално, и ми е любопитно. Както звучи заглавието на Ален Рене „Животът е роман“.

Но най-важното е, че след спирането на смелия бутиков вестник „К“, зейва яма, която не ми се вярва скоро да бъде запълнена. На зле вървят нещата в българските медии. Жълтории, навеждане, некомпетентност.

Геновева Димитрова